

УДК 378.015.31:004]:316.7(045)

ОКСАНА КУПІНА, аспірант кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту,
Комунальний заклад "Харківська гуманітарно-педагогічна
академія" Харківської обласної ради, Україна
ORCID 0000-0002-0847-0002
kupina.okssana@gmail.com

СТРУКТУРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

OKSANA KUPINA, Postgraduate student of the Department
of Pedagogy, Psychology, Primary Education and
Educational Management, Municipal establishment
"Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy", of the
Kharkiv Regional Council, Ukraine

THE STRUCTURE OF THE INFORMATION CULTURE OF THE FUTURE SPECIALIST IN THE FIELD OF EDUCATION

Стаття присвячена важливості інформаційної культури для сучасного педагога та підкреслює роль інформаційних технологій в освітньому процесі. Автор наголошує на необхідності постійного самовдосконалення та розвитку як ключових аспектів успішної педагогічної діяльності; використанні сучасних підходів та інформаційних ресурсів, що є необхідною умовою для відповіді на потреби сучасного інформаційного суспільства. Таким чином, інформаційна культура визнається інструментом для роботи з інформацією і для професійного зростання сучасного вчителя.

Ключові слова: інформаційна культура, структура інформаційної культури, майбутній вчитель, майбутній фахівець освітньої галузі, освітній процес.

Summary. The article is devoted to the importance of information culture for a modern teacher and emphasises the role of information technologies in the educational process. The author emphasises the need for continuous self-improvement and development as key aspects of successful teaching. The use of modern approaches and information resources is becoming a prerequisite for responding to the needs of the

modern information society. Thus, information culture is recognised as a tool for working with information and for the professional growth of a modern teacher.

Key words: information culture, structure of information culture, future teacher, future specialist in education, educational process.

Мета: здійснити теоретичний аналіз сучасних науково-педагогічних джерел, описати структуру інформаційної культури майбутнього фахівця освітньої галузі.

Постановка проблеми в загальному вигляді. XXI століття відзначається стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, які впроваджуються для вирішення різноманітних соціальних, економічних та освітніх завдань на найвищому рівні. Важливо відзначити, що сучасні освітні установи виступають ключовими учасниками, де медіа стає важливою як з теоретичної, так і практичної позиції для сучасної молоді. Не менш важливо наголосити, що впровадження інформаційних технологій в освітній процес надає можливість розв'язувати освітні проблеми на теоретичному і практичному рівнях, урахувавши світові стандарти та вимоги.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукова розвідка демонструє увагу

сучасних психолого-педагогічних досліджень питання формування інформаційної культури. Суть поняття культури та її місце в системі освіти вивчали В. Андрущенко, А. Веряев, Л. Губерський, Н. Крилова, В. Розін, І. Шалаев та інші. Диференціацію культури та виокремлення інформаційної культури досліджували В. Виноградов, Л. Винарик, Г. Воробійов, А. Гинкул, Ю. Горвіц, Н. Джинчарадзе, М. Жалдак, В. Сухіна, О. Тарасова, О. Щедрин та інші. Формуванню інформаційної культури майбутніх педагогів та їх підготовці до впровадження сучасних технологій в освітньому процесі присвячено праці Б. Гершунського, О. Готовцевої, А. Єршова, М. Жалдака, О. Значенко, Ю. Машбиця, В. Монахова, Н. Морзе, І.Пустинникової, А. Прокопенко, М. Шкіля та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку демократичного суспільства авторитарна модель взаємодії з учнями вже не є передусім актуальною. Педагогічні працівники віддають перевагу демократичному підходу, що базується на співпраці, підтримці та увазі до ініціативи кожного учня. Сучасний учитель більше не обмежується простим передаванням предметних знань або збереженням традицій. Він стає активним учасником і співтворцем фор-

мування та розвитку особистості учня, сприяючи його самовираженню, незалежно від індивідуальних особливостей.

Науковці (*Kharkivska, Khmil etc., 2023*) зазначають, що категорія "вчитель" як фахівець освітньої галузі нині здійснює діяльність одночасно на кількох рівнях, зокрема: на особистісному рівні – як особа, котра виконує посадові обов'язки в рамках конкретного виду професійно-педагогічної діяльності; на особистісному рівні – як людина, котра реалізує місію "творення людини" (на професійному і непрофесійному рівнях); на громадському – як особа, котра належить до професійної спільноти людей, об'єднаних спільними цілями та інтересами, спрямованими на задоволення потреб суспільства; на державному – як кваліфікований фахівець, готовий вирішувати сучасні професійні задачі. "Будь-який з цих аспектів підкреслює професійну специфіку поняття "вчитель", тобто вчитель – це професія людей, які займаються суспільно корисною діяльністю, свідомо спрямованою на підготовку людини до самостійного життя відповідно до економічних, політичних, моральних та естетичних цілей".

Поділяємо думку Н. Джинчарадзе, яка визначає інформаційну культуру як "систему інформаційної освіти і виховання, специфічний спосіб наслідування суспільних здобутків з метою соціалізації особи, її всебічного розвитку та професійної підготовки" (*Джинчарадзе, 1997*).

Не викликає сумнівів, що інформаційна культура має важливе значення для професійної діяльності сучасного вчителя. Низка аспектів підкреслюють її значення. Учителю необхідно впроваджувати сучасні методи навчання, включаючи використання комп'ютерів, інтернет-ресурсів, інтерактивних технологій тощо; часто доводиться працювати з великим обсягом інформації, ефективно аналізувати та відбирати необхідну інформацію для підготовки уроків та розвитку власних знань; потрібно бути готовим до навчання нових технологій і методів в мінливому інформаційному середовищі;

у спілкуванні з учнями, колегами, батьками та іншими учасниками освітнього процесу є важливим встановлення ефективної комунікації та обміну інформацією; учитель перебуває в постійному пошуку та застосуванні інноваційних методів навчання, що можуть підвищити ефективність навчання; важливо розуміти, як визначати правдивість інформації, особливо в мережі; вимоги професійного розвитку та самовдосконалення тощо.

Інформаційна культура в найбільш популярному сенсі також розглядається як інтегральне поняття, що передбачає такі компоненти: аудіовізуальна культура; логічна культура; семіотична культура; понятійно-термінологічна культура; технологічна культура; комунікаційна культура; мережева культура (*Internet, Science & Tech, 2022*).

Термін "інформаційна культура" передбачає не лише норми та правила поведінки у взаємодії з інформацією, але й широкий спектр інших аспектів. Ідеться про здатність критично оцінювати інформацію, уміння вибирати надійні джерела, усвідомлення важливості захисту приватності та безпеки в цифровому середовищі. Інформаційна культура стосується не лише індивіда, але й суспільства в цілому. Вона вимагає розуміння соціальних, етичних і правових аспектів використання інформації, а також уміння ефективно комунікувати та співпрацювати в цифровому середовищі.

Загалом інформаційна культура – важлива складова професійної культури для сучасного вчителя, котрий забезпечує якісну освіту для підростаючого покоління. У цьому контексті бачимо, що Г. Вишинська привертає увагу до проблематичності розуміння змісту інформаційної культури, її складових і педагогічних умов, наголошуючи, що її ефективне формування вимагає як у загальнотеоретичному плані, так і стосовно "особливостей різних педагогічних практик, що виникають у середній та вищій освіті внаслідок урахування вимог професійної діяльності спеціаліста" (*Вишинська, 2006*).

Інформаційна культура в загальному понятті представляє комплексну систему знань, навичок, цінностей та норм, які дозволяють особі ефективно та етично взаємодіяти з інформацією в сучасному суспільстві. Інформаційна культура – це комплексна і складна категорія, яка охоплює різні аспекти взаємодії особистості з інформацією і сучасним інформаційним середовищем. Основні аспекти інформаційної культури передбачають: знання про інформацію; розуміння того, як працює процес збору, обробки, передачі та зберігання інформації, що включає розуміння джерел інформації, оцінку її достовірності та актуальності; навички роботи з інформацією: здатність ефективно шукати, аналізувати, обробляти та використовувати інформацію, що означає наявність навичок інформаційного пошуку в Інтернеті, роботу з базами даних, аналіз текстів і даних; етика інформаційної взаємодії: свідомість і дотримання етичних норм у використанні та поширенні інформації, що передбачає уникання плагіату, дотримання норм академічної доброчесності й авторських прав, а також відповідальну взаємодію в соціальних мережах та інших медіа; свідоме застосування інформації: здатність аналізувати інформацію критично, розуміти її вплив на суспільство та особистість, а також використовувати її для власного розвитку і прийняття обґрунтованих рішень; сприйняття різноманітності інформаційних джерел: здатність бачити відмінність між різними джерелами інформації, у т. ч. традиційні медіа, соціальні мережі, блоги, наукові джерела тощо; здатність до навчання і самовдосконалення: уміння адаптуватися до змін в інформаційному середовищі, навчатися та поглиблювати свої знання.

Інформаційна культура є важливою у сучасному світі, оскільки допомагає ефективно користуватися інформацією, робити обґрунтовані рішення, уникати негативних наслідків, пов'язаних з недостатнім розумінням інформації. М. Антонченко (*Антонченко, 2004*) наголо-

шує, що функції загальнолюдської та інформаційної культури тожонні, проте функції інформаційної культури конкретніші: світоглядна (уявлення про інформаційну картину світу), регулятивна (вплив на діяльність, інтегрує норми та правила інформаційних технологій до світогляду), пізнавальна (примножує знання шляхом вивчення навколишнього світу), творча (нові ідеї, знання, вміння й цінності як наслідок організації досліджень), виховна (вплив на особистість, її поведінку), комунікативна (сприяє спілкуванню, зокрема, використовуючи комп'ютерні мережі), ціннісна (формує ідеал надбання знань).

Погоджуємося з дослідником та вважаємо, що функції інформаційної культури можна дещо розширити, оскільки остання включає: світоглядну (уявлення про інформаційну картину світу, яке відображає, як особистість сприймає та розуміє оточуючий інформаційний ландшафт); регулятивну (вплив на діяльність та інтеграцію норм і правил інформаційних технологій до світогляду, що визначає, як особа користується інформацією та технологіями); пізнавальну (розширення знань шляхом вивчення навколишнього світу та осмислення інформації); творчу (виникнення нових ідей, знань, умінь і цінностей як результат організації досліджень і творчого процесу); виховну (вплив на формування особистості та її поведінку через інформацію і знання); комунікативну (сприяння спілкуванню, зокрема, через використання комп'ютерних мереж та інших засобів комунікації); ціннісну функцію (формування ідеалів і цінностей, пов'язаних із здобуттям знань та інформацією) функції тощо.

А. Коломієць вважає основними педагогічними цінностями, що визначають орієнтацію здобувача освіти у професійно-педагогічному просторі, такі: людські ("дитина - головна педагогічна цінність і педагог, готовий до розвитку, співробітництва, соціального захисту особистості, допомоги, підтримки індивідуальності та творчого потенціалу"), духовні (узагальнений педагогічний досвід,

що відбивається у педагогічних теоріях тощо); практичні (засоби практичної діяльності, перевірені досвідом освітньої системи), особистісні ("педагогічні здібності, індивідуальні особливості особистості педагога як суб'єкта педагогічної культури, педагогічного процесу і власної життєдіяльності") (Коломієць, 2008).

Цікавими, на наш погляд, видаються результати наукового аналізу Г. Алексєєвої (Алексєєва, 2018), котра зазначає, що "виділення структури особистості наразі є складним та суперечним питанням". Керуючись діяльнісним підходом, науковець виділила декілька загальних сфер, зокрема: мотиваційна, що представлена сукупністю мотивів, які спонукають індивіда до певних дій і визначає їх спрямованість і цілі; когнітивна сфера (або пізнавальні процеси), що відповідає за систему знань особи та спосіб їх отримання; емоційно-вольова, що містить емоції та волю індивіда; комунікативна сфера, яка з точки зору соціології є галуззю комунікативної активності особистості.

Р. Гуревич (Гуревич, 2004), Н. Джинчарадзе (Джинчарадзе, 1997) виокремлюють у понятті "інформаційна культура" три компоненти - світоглядний, комунікативний та алгоритмічний. Світоглядна складова включає уявлення про роль інформаційних технологій в оптимізації виробничої та інтелектуальної праці та суть інформації й інформаційних процесів. Комунікативна компонента включає тему в особистісному спілкуванні або використанні інформаційних технологій. Алгоритмічна складова, що визначає раціональний спосіб розумової діяльності.

На основі аналізу наукових джерел нами встановлено, що головні компоненти інформаційної культури включають знання і розуміння (знання про природу інформації, її джерела, методи аналізу та оцінки, особа повинна розуміти, як працює інформаційне середовище і як краще користуватися ним); критичне мислення (допомагає аналізувати інформацію, розрізняти правдиву інформацію від маніпуляцій і фейків, а також розуміти ризики, пов'язані з інформаційними джерелами); на-

вички пошуку інформації (особа повинна вміти ефективно шукати необхідну інформацію в інтернеті та ін. джерелах, використовуючи різні пошукові двигуни і ресурси); комунікаційні навички (уміння ефективно спілкуватися, обмінюватися інформацією та дотримуватися правил етикету в онлайн- та офлайнспілкуванні); здатність до адаптації (інформаційне середовище постійно змінюється, інформаційна культура також включає в себе гнучкість і здатність адаптуватися до нових технологій і методів обробки інформації); етичні принципи: Особа повинна розуміти етичні аспекти використання інформації, у т. ч. конфіденційність, права на авторство та ін. питання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз наукових джерел засвідчує, що до структури інформаційної культури майбутніх фахівців педагогічної галузі належать чотири основні компоненти: когнітивний (знання та уявлення про новий інформаційний світ у вигляді гіпотез і теорій), операційно-змістовий (практичні навички і вміння, пов'язані з отриманням, зберіганням, передачею та обробкою інформації), комунікативний (принципи та правила поведінки особистості в інформаційних і комунікаційних системах) і ціннісно-рефлексивний (життєві погляди, оцінки та ставлення до інформаційного середовища). Усі вказані компоненти взаємодіють між собою і взаємовпливають один на одного. Вони допомагають формувати інформаційну культуру на належному рівні, що дозволяє особистості ефективно користуватися інформацією, а також розуміти її важливість у сучасному світі.

У підсумку можемо стверджувати, що інформаційна культура є неодмінною частиною професійної культури та діяльності сучасного фахівця взагалі та педагога загалом. Відтак вважаємо, у педагогічній реальності формування інформаційної культури має відбуватися з опорою на її структуру. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці педагогічної моделі фор-

мування інформаційної культури майбутніх фахівців педагогічної галузі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Алексєєва, Г. (2018). Формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. (Дис. ... канд. пед. наук). Харків, 388 с.

Вишинська, Г. В. (2006). Міжпредметна взаємодія як дидактична умова формування інформаційної культури особистості. *Наукові записки: збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, LXI (61), 30–38.

Гуревич, Р. С. (2004). Інформаційна культура – важлива складова загальної культури особистості. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 1, 42–47.

Джинчарадзе, Н. Г. (1997). Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз). (Дис. ... д-ра філос. наук). Київ, 425 с.

Коломієць, А. (2008). Теоретичні та методичні основи формування

інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів. (Дис. ... д-ра пед. наук). Вінниця, 526 с.

Internet, Science & Tech. Pew Research Center. URL <https://www.pewresearch.org/topic/internet-technology/>

Kharkivska, A., Khmil, N., Dmytrenko, K., Kapustina, O., Dziuba, O. (2023). Methodological principles of pedagogical education in the context of finding and substantiating directions for quality renewal of content and process. *Synesis* (ISSN 1984-6754)/ Universidade Catolica de Petropolis, Rio de Janeiro, Brasil, 15 (3), 218–232.

REFERENCES

Aleksieieva, H. (2018). Formuvannia informatsiinoi kultury inozemnykh studentiv inzhenerno-pedahohichnykh spetsialnostei. (Dys. ... kand. ped. nauk). Kharkiv, 388 s.

Vyshynska, H. V. (2006). Mizhpredmetna vzaemodiia yak dydaktychna umova formuvannia informatsiinoi kultury osobystosti. *Naukovi zapysky: zbirnyk naukovykh statei Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*, LXI (61), 30–38.

Hurevych, R. S. (2004). Informatsiina kultura – vazhlyva skladova zahalnoi kultury osobystosti. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, 1, 42–47.

Dzhyncharadze, N. H. (1997). Informatsiina kultura osoby: formuvannia ta tendentsii rozvytku (sotsialno-filosofskyi analiz). (Dys. ... d-ra filoz. nauk). Kyiv, 425 s.

Kolomiiets, A. (2008). Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannia informatsiinoi kultury maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv. (Dys. ... d-ra ped. nauk). Vinnytsia, 526 s.

Internet, Science & Tech. Pew Research Center. URL <https://www.pewresearch.org/topic/internet-technology/>

Kharkivska, A., Khmil, N., Dmytrenko, K., Kapustina, O., Dziuba, O. (2023). Methodological principles of pedagogical education in the context of finding and substantiating directions for quality renewal of content and process. *Synesis* (ISSN 1984-6754)/ Universidade Catolica de Petropolis, Rio de Janeiro, Brasil, 15 (3), 218–232.

Стаття надійшла 8.09.2023 р.